

LBRIS

We know
books

EDDIE JAKU

CEL MAI

FERICIT

OM

DE PE

PĂMÂNT

MEMOIR

Traducere din limba engleză de
Irina Marina Borțoi

3
TREI

Capitolul 1

Sunt multe lucruri mai valoroase decât banii.

M-am născut în 1920 în orașul Leipzig, în estul Germaniei. Numele meu era Abraham Salomon Jakubowicz, dar prietenii îmi spuneau Adi. În engleză, numele se pronunță Eddie. Așa că, te rog, spune-mi Eddie, prietene.

Eram o familie iubitoare, o familie numeroasă. Tatăl meu, Isidore, avea patru frați și trei surori, iar mama mea, Lina, era unul din cei treisprezece copii ai părinților ei. Închipuie-ți ce forță a avut bunica mea, care i-a crescut pe toți! Și-a pierdut un fiu în Primul Război Mondial, un evreu care și-a sacrificat viața pentru Germania, precum și pe soțul ei, bunicul meu, un preot militar care nu s-a mai întors din război.

Tatăl meu, un imigrant din Polonia care s-a stabilit în Germania, era un cetățean german cât se poate de mândru. A plecat din Polonia ca ucenic în inginerie mecanică fină la producătorul de mașini de scris Remington. Deoarece vorbea bine limba germană, a ajuns în America lucrând pe o navă comercială nemțească. În America a excelat în meseria sa, însă i-a fost dor de toți ai lui și a decis să-i viziteze, așa că s-a îmbarcat pe o altă navă comercială

germană, sosind în Europa la timp cât să fie prins în vârtejul Primului Război Mondial. Deoarece călătorea cu un pașaport polonez, a fost arestat de germani drept străin sosit în mod ilegal în țară. Cu toate acestea, guvernul german a recunoscut că este un mecanic priceput, așa că i-a permis să iasă din arest pentru a munci într-o fabrică din Leipzig, unde se făcea armament greu pentru război. În perioada aceea s-a îndrăgostit de mama mea, Lina, și de Germania, așa că după război a rămas în țară. A deschis o fabrică în Leipzig, s-a căsătorit cu mama, iar la scurt timp m-am născut eu. Doi ani mai târziu, a venit pe lume surioara mea, Johanna. Îi spuneam Henni, pe scurt.

Nimic nu putea zdruncina patriotismul tatei și mândria lui națională. Ne consideram germani în primul rând, germani în al doilea rând și abia apoi evrei. Religia noastră nu ni se părea la fel de importantă ca a fi buni cetățeni ai Leipzigului. Ne respectam tradițiile și sărbătorile, dar loialitatea și dragostea noastră se îndreptau spre Germania. Eu eram mândru că sunt din Leipzig, care era de 800 de ani un centru artistic și cultural; avea una dintre cele mai vechi orchestre simfonice din lume și era un oraș care-i inspirase pe Johann Sebastian Bach, Clara Schumann, Felix Mendelssohn, scriitori, poeți și filosofi — Goethe, Leibniz, Nietzsche și mulți alții.

Vreme de secole, evreii făcuseră parte din țesătura societății din Leipzig. Încă din perioada medievală, ziua oficială de făcut piața era vinerea și nu sâmbăta, pentru a le permite și negustorilor evrei să participe, deoarece munca ne este interzisă sâmbăta când avem sabatul. Cetățenii și filantropii evrei de seamă contribuiau la binele comun, la fel și comunitatea evreiască, supraveghind construcția unora dintre cele mai frumoase sinagogi din Europa. Armonia făcea parte din viață. Și era o viață foarte bună pentru un copil. La numai cinci minute de mers pe jos față de casa mea, era grădina zoologică, faimoasă în lumea întreagă pentru colecția sa și pentru faptul că aici erau crescuți mai mulți lei în captivitate decât oriunde altundeva în lume. Îți poți închipui cât de fascinant era acest lucru pentru un băiat? Aveam târguri uriașe de două ori pe an, la care mă ducea tata — aceleași care făcuseră din Leipzig unul dintre cele mai cultivate și înstărite orașe din Europa. Amplasarea și autoritatea sa ca oraș comercial au transformat Leipzigul într-un centru important pentru răspândirea tehnologiilor și ideilor noi. Universitatea din oraș, a doua ca vechime din Germania, a fost înființată în anul 1409. Primul cotidian din lume a fost publicat în Leipzig în 1650. Un oraș al cărților, al muzicii, al operei. Când eram mic, credeam cu adevărat că fac

parte din cea mai luminată, cea mai cultivată, cea mai sofisticată — cu siguranță cea mai educată — societate din lume. Cât de mult m-am înșelat!

Cu toate că, personal, nu eram foarte credincios, mergeam frecvent la sinagogă. Țineam un regim cușer pentru mama, care voia să facă lucrurile cât mai tradițional cu putință pentru a-i face pe plac mamei sale, bunicii mele, care locuia cu noi și care era foarte credincioasă. În fiecare seară de vineri ne întâlneam pentru cina de *Shabbos* (Sabat), ne spuneam rugăciunile și mâncam preparate tradiționale pregătite cu drag de bunica mea. Ea gătea pe soba uriașă cu lemne, care încălzea și casa. Un sistem ingenios de țevi parcurgea toată locuința în așa fel încât căldura să nu fie irosită, iar fumul era scos afară în siguranță. Când intram în casă înghețați de frig, ne așezam pe perne lângă sobă ca să ne încălzim. Aveam o cățelușă, un pui mic de teckel pe nume Lulu, care mi se ghemuia în poală în serile reci. Cât mai prețuiam serile acelea!

Tatăl meu muncea din greu ca să ne întrețină, iar noi duceam un trai confortabil, însă el avea grijă să ne facă să înțelegem că în viață nu contează doar lucrurile materiale. În fiecare seară de vineri, înaintea cinei de *Shabbos*, mama cocea trei sau patru *challah*, pâinea ceremonială împletită, deosebit de gustoasă, făcută cu ouă

și făină, pe care o mâncam la ocazii speciale. Când aveam șase ani, l-am întrebat pe tata de ce coceam atât de multe pâini, dacă noi eram doar patru în familie, iar el mi-a explicat că duce la sinagogă pâinile pregătite în plus, să le ofere evreilor nevoiași. Își iubea familia și prietenii. Aducea mereu prieteni acasă la cină, cu toate că la un moment dat mama a pus piciorul în prag și i-a spus că nu poate chema mai mult de cinci persoane odată, fiindcă nu era loc pentru mai mulți în jurul mesei.

— Dacă ești suficient de norocos să ai bani și o casă drăguță, îți permiți să-i ajuți pe cei care nu au, îmi spunea tata. Asta e important în viață. Să-ți împarți norocul cu alții.

Tata îmi spunea că e mai plăcut să oferi decât să iei, că lucrurile importante în viață — prietenii, familia, bunătatea — sunt mult mai valoroase decât banii. Un om valorează mai mult decât contul său bancar. Atunci îl credeam nebun, dar acum, după câte am văzut în viața asta, știu că avea dreptate.

Însă era un nor deasupra scenei noastre fericite de familie. Germania avea necazuri. Pierduserăm ultimul război și economia era distrusă. Aliații victorioși cereau mai mulți bani drept reparații de război decât ar fi putut Germania să plătească vreodată, iar 68 de milioane de oameni aveau de suferit. Era criză de alimente și combustibil, iar sărăcia se răspândea

galopant, resimțită acut de poporul german atât de mândru. Cu toate că eram o familie din clasa de mijloc care ducea o viață confortabilă, nu puteam găsi multe din lucrurile necesare, chiar dacă aveam bani. Mama mergea pe jos mulți kilometri până la piață, unde schimba poșetele și hainele pe care le strânsese în vremuri mai bune pe ouă, lapte, unt sau pâine. Când am împlinit 13 ani, tata m-a întrebat ce îmi doresc, iar eu am cerut șase ouă, o franzelă albă, care se găsea greu, deoarece germanii preferă pâinea de secară, și un ananas. Nu îmi puteam imagina nimic mai impresionant decât șase ouă, iar ananas nu văzusem niciodată. Și, cumva, tata a găsit unul — habar nu am cum, dar așa era tata. Făcea lucruri care păreau imposibile doar ca să-mi aducă un zâmbet pe chip. Am fost atât de încântat, că am mâncat toate cele șase ouă și tot ananasul de îndată. Parcă nu avusesem niciodată atât de multă mâncare delicioasă. Mama m-a avertizat să o iau mai încet, dar crezi că am ascultat? Nu!

Inflația era îngrozitoare, așa că era imposibil să-ți faci provizii de alimente neperisabile sau să-ți faci planuri de viitor. Tata venea acasă de la lucru cu o valiză plină cu bani care până în dimineața următoare aveau să-și piardă valoarea. Mă trimitea la magazin și spunea:

— Cumpără tot ce poți! Dacă au șase pâini, cumpără-le pe toate! Măine n-o să avem nimic!

Era foarte greu până și pentru cei norocoși, iar germanii erau umiliți și furioși. Oamenii au devenit disperați și receptivi la orice soluție. Partidul Nazist și Hitler au promis poporului german o soluție. Și au găsit și un dușman.

În 1933, când Hitler a venit la putere, a adus cu sine un val de antisemitism. În anul acela împlineam 13 ani, iar conform tradiției noastre, trebuia să am parte de *Bar Mitzvah*, o ceremonie religioasă străveche pentru a sărbători trecerea spre maturitate. *Bar Mitzvah*, care înseamnă „fiul poruncii”, este urmată de obicei de o petrecere minunată cu mâncăruri delicioase și dansuri. În alte vremuri, aceasta ar fi avut loc în Sinagoga Mare din Leipzig, dar acest lucru nu a mai fost permis după ce a început guvernarea nazistă. În schimb, am avut ceremonia de *Bar Mitzvah* într-o mică sinagogă de pe strada noastră, aflată la trei sute de metri distanță. Rabinul care conducea *shul*-ul nostru (un alt nume pentru sinagogă, cu sensul literal de „casa cărților”) era foarte deștept. A închiriat apartamentul de sub sinagogă unui neevreu care avea un băiat în SS. Când au început atacurile antisemite, acest fiu neevreu avea mereu grijă ca apartamentul, așadar și *shul*-ul de deasupra, să fie păzit de gărzi. Dacă voiau să distrugă *shul*-ul, trebuiau să distrugă și casa acestui om.

Am avut ceremonia religioasă, cu lumânări aprinse și rugăciuni atât pentru familia mea, cât și pentru cei care s-au stins. După ceremonie, am fost considerat bărbat conform tradiției evreiești, responsabil de propriile acțiuni. Am început să mă gândesc la viitorul meu.

Când eram foarte mic, îmi dorisem să mă fac doctor, dar nu pentru asta aveam talent. În Germania, existau centre la care erau trimiși elevii ca să-și descopere aptitudinile cu ajutorul unei serii de teste de memorie și dexteritate manuală. Astfel s-a decis că aptitudinile mele sunt optice și matematice, având o vedere și o coordonare mână-ochi excelente. Aș fi fost un inginer grozav, așa că asta am decis să studiez.

Mergeam la 32 Volksschule, o școală foarte bună, într-o clădire frumoasă. Se afla la un kilometru de casa noastră și făceam vreo cinci-sprezece minute pe jos până acolo. Asta dacă nu era iarnă! Leipzig este un oraș foarte rece și opt luni pe an râul era înghețat bocnă. Puteam să ajung cu patinele pe râu până la școală în cinci minute.

În 1933, am intrat la liceu și urma să merg la Leibniz Gymnasium. Dacă altul ar fi fost cursul istoriei, aș fi studiat acolo până la 18 ani, dar nu a fost să fie.

Într-o zi, am venit la ore și am fost informat că nu mai pot participa — eram dat afară

fiindcă eram evreu. Acest lucru a fost inacceptabil pentru tatăl meu, un bărbat încăpățânat care cunoștea oameni puternici în Leipzig și care a conceput curând un nou plan pentru educația mea.

— Nu-ți face griji, mi-a spus. Ți vei continua studiile. Am eu grijă de asta.

Mi s-au pregătit acte false și, cu ajutorul unui prieten de familie, m-am înscris la Jeter und Shearer, un colegiu de inginerie mecanică din Tuttlingen, spre sud, departe de Leipzig. Acesta era epicentrul tehnologiei ingineresti la vremea aceea, furnizând lumii întregi mecanică de precizie. Acolo construiau tot soiul de utilaje incredibile, instrumente medicale complexe și mașini industriale. Îmi amintesc că am văzut o mașină în care un pui intra viu pe la un capăt al unei benzi transportoare și ieșea la celălalt capăt jumulit, spălat și împachetat. Era incredibil! Iar eu aveam să învăț cum să fac aceste mașini, cea mai bună educație inginerescă posibilă. Ca să fiu admis, a trebuit să dau o serie de examene și eram atât de agitat, încât am fost nevoit să-mi șterg cu grijă sudoarea de pe frunte înainte să se prelingă pe foi și să-mi strice lucrarea. Eram foarte preocupat să nu-l dezamăgesc pe tata.

Am fost înmatriculat sub numele fals de Walter Schleif, un orfan german neevreu care avea mai puține motive să se teamă de

numirea lui Hitler în funcția de cancelar al Germaniei. Walter Schleif era identitatea unui băiat german care exista în realitate, dar care nu mai era de găsit. Cel mai probabil, familia lui părăsise discret Germania când naziștii au ajuns la putere. Tata a obținut cărțile lui de identitate și a reușit să le modifice, producând niște falsuri suficient de convingătoare cât să păcălească guvernul. Cărțile de identitate germane de la vremea aceea aveau fotografii minuscule încorporate în hârtie, care se vedeau numai sub o lumină specială cu infraroșii. Falsul trebuia făcut foarte bine, dar vocația tatei pentru mașini de scris însemna că avea acces la instrumentele și cunoștințele potrivite.

Cu noile documente, puteam să încep o nouă viață și să-mi ocup locul la școală, unde am început ucenicia în inginerie mecanică. Școala era la nouă ore de mers cu trenul din Leipzig. Trebuia să am grijă de mine, de hainele mele, de studiile mele și să-mi păstrez secretul cu orice preț. Mergeam la școală în fiecare zi și dormeam noaptea într-un orfelinat din apropiere, într-un dormitor comun cu băieți mult mai mari. În schimbul muncii de ucenic, primeam un mic stipendiu pe care îl puteam folosi pentru îmbrăcăminte și alte lucruri esențiale.

Ca Walter Schleif, duceam o viață singuratică. Nu puteam spune nimănui cine eram de

fapt, nu mă puteam confesa nimănui — să fac asta ar fi însemnat să-mi dezvălui identitatea evreiască și să mă pun în pericol. Trebuia să am o grijă deosebită la toalete și la duș, fiindcă dacă alt băiat ar fi observat că sunt circumcis, asta ar fi însemnat sfârșitul pentru mine.

Nu aveam cine știe ce contact cu cei de acasă. Să scriu scrisori nu era un lucru sigur, iar pentru a-i suna trebuia să merg la telefon în subsolul unui magazin universal, urmând un traseu lung și complicat, ca să mă asigur că nu sunt urmărit. În rarele ocazii când puteam vorbi cu familia mea, mi se rupea inima. Nu pot să explic durerea care mă cuprindea fiindcă eram atât de departe de casă, dar aceasta era singura posibilitate de a-mi asigura o educație și viitorul pe care tata și-l dorea pentru mine. Oricât de greu mi-ar fi fost departe de familie, ar fi fost și mai rău să-i dezamăgesc.

I-am spus tatălui meu cât de singur mă simt fără ei, iar el m-a îndemnat să fiu tare.

— Eddie, știi că e foarte greu, dar într-o bună zi o să-mi mulțumești, a spus el.

Am aflat mai târziu că, deși cu mine era sever, în clipa în care puneia telefonul în furcă, începea să plângă ca un copil. Se prefăcea curajos ca să mă ajute să fiu și eu curajos.

Și a avut dreptate. Fără ceea ce am învățat la școala aceea, nu aș fi supraviețuit niciodată evenimentelor care aveau să vină.